

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 — Poštni predal (Ca-
sella postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto
corr. post.): Videm, št. 24/7418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROČNINA:
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto XI. — Štev. 11 (219)

UDINE, 16. - 30. JUNIJA 1960

Izhaja vsakih 15 dni

SOCIALNA STRUKTURA FURLANSKE SLOVENIJE

Mi furlanski Slovenci se hvalimo, da pri nas ni veleposestnikov, da pri nas ni latifundijev, da mi nismo mezzadri, ne koloni, ne braccianti, kot mnogi izmed naših sosedov Furlanov, da smo gospodarji na svojem, na svojih posestvih in da nam ni treba odrahtovati: ali polovico pridelkov ali težke kontribute našim gospodarjem.

Ta naša ekonomska neodvisnost, svoboda na naši zemlji je pa žalostna svoboda, sploh ni svoboda, saj pridelamo le za dva, tri meseca življenja na leto in za vse ostale mesece smo odvisni od tuje, od dela v emigraciji. Iz leta v leto je naša odvisnost od zaslužkov emigrantov večja, iz leta v leto manj pridelamo na naših njivah in travnikih.

Da smo pridelali in pridelujemo na naših posestvih tako malo krompirja, žita in graha je pa kriva razdrobljenost naših majhnih, ne samo majhnih, ampak naravnost mičenih posestev.

Po najnovejših podatkih, ki jih je zbrala »Furlanska ustanova za hribovsko gospodarstvo (Ente Friulano di Economia Montana)« za Julijske Predalpe (Prealpi Giulie) kot se po geografsko-ekonomski razonizaciji imenuje vzhodni hribovski del Furlanije in tvorijo njegovo glavno jedro vasi naše Furlanske Slovenije, je socialna struktura naše zemlje naslednja:

61% posestev je izpod enega hektarja.
32% posestev ima zemljo med enim in petimi hektarji.

Povprečno (medio) imajo pri nas posestva 1,67 hektarja.

To so strašne številke. Ali je mogoče 61% naših kmetov, ki imajo manj kot en hektar zemlje, sploh imenovati kmete, ali je ta zemlja izpod enega hektarja sploh posestvo?

Konec šolskega leta

Ob koncu šolskega leta so slovenske elementarne in profesionalne šole na Tržaškem in Goriškem priredile razstavo del učencev in študentov, da so pokazali kaj so delali učitelji in njihovi učenci med letom. Te lepe razstave, polne ročnih del, so obiskali tudi visoki šolski funkcionarji in nekatere celo »proveditore«. Kako pa je pri nas ob koncu šolskega leta pa sami veste. Učiteljice komaj čakajo trenutke, da razpuste šole, in imajo že vloženi po nekaj prošnji, da bi jih kam drugam premestili. V naših šolah bi lahko napravili krasne razstave ignorance, ne samo naših ubogih otrok, ampak tudi učitelje. Prava šiba božja so naše šole in učiteljice. Slabe šole škodijo ne samo nam, ampak tudi oblastem, ki bi rade z azili in šolami čimprej poitaljančili naše vasi. Čez šest let bo ravno sto let kar to poskušavajo. S slabimi šolami se ne da ničesar napraviti in še najmanj poitaljančiti dobre državljane slovenskega jezika. Z zavestjo in občudovanjem gledamo tržaške in goriške Slovence, ki so tako civilizirani, da se nam zdijo vsi skupaj gospodje. Dokler ne bomo imeli dobrih šol, bomo ostali zmeraj reveži in nas bodo vsi izkoriščali. Proč s takimi šolami, to je boleč naš krik ob koncu šolskega leta. Takšne kot so, so naše šole — naša huda ura, hujši kot huda ura, so naša prava katastrofa. Živeti moramo kot emigranti v najbolj civiliziranih državah Evrope in nimamo za to primernih šol. Zahtevamo od vseh naših ljudi, posebno od tistih, ki so od nas izvoljeni, da nas rešijo te nesreče, te pokore.

Zupani in komunski svetovalci morajo biti na strani ljudi za dobre šole!

In da bi bila tragika te mizerne ekonomije na takšnih krpah, flikah zemlje še hujša, moramo pomisliti, da ima večina teh naših revežev z manj kot enim hektarjem zemlje to svojo zemljo razdeljeno na pet, šest in še več parcel in da ima vsaka takšna parcela komaj tisoč ali dvatisoč kvadratnih metrov površine. Vse te mičkene parcele so daleč vsakebi: ena na hribu, druga v dolini, tretja nekje v kakšnih pustih lazih.

Pa pustimo pri miru te parcele in parcelice na vrhu pustih hribov, ki človeka spominjajo na Kitajsko in računajmo z vso našo Furlansko Slovenijo, ki ima tu več tam manj povprečno, kot smo goraj navedli en hektar in 67 arov zemlje seveda na raznih parcelah razmetanih okoli. (Sedem odstotkov kmetov, ki ima več ko dva hektarja zemlje, je tako malo, da se o tem ne splača ne govoriti in ne s tem računati!).

Ali se da s to privatno, atomizirano, polverizirano zemljo sploh izvajati kakšno moderno rentabilno kmetijstvo?

Jasno je, da se s tem ne more prav nič začeti.

Imamo štiri zakone, leggi, ki so bili zato napravljeni, da bi se pomagalo kmetijstvu v pasivnih in hribovskih krajih: Glavni sta dve postavi: Postava št. 991 iz leta 1952 o hribovskih krajih (Legge sulla Montagna) in pa postava št. 635 iz leta 1957 o pasivnih krajih (zone depresse). Letos je prišel še Zeleni načrt.

Sprememba posesti po letu 1866

Pri nas v Furlanski Sloveniji se po letu 1866, po ustanovitvi Italije ni bogve kaj spremenila zemljiška posest. Prej smo imeli svoje prav majhne in srednje posestnike in nič latifundijev in veleposestnikov, potem pa se tudi ni do najnovejšega časa bistveno spremenilo. Ostalo je vse pri starem. Pod fašizmom smo dobili enega ali dva tuja večja posestnika, ki pa se nista mogla obdržati.

Po letu 1870 so se začeli iz vse Furlanije ljudje masovno izseljevati ter se je med l. 1871 pa do 1921 za stalno izselilo okoli 100.000 ljudi. Ti emigranti delavci iz Furlanije so s svojimi prihranki, zasluzki začeli kupovati zemljo.

Se bolj intenzivno so začeli kupovati zemljo veleposestnikov po prvi svetovni vojski. Sami agrarci so bili po vojski bolj razpoloženi prodajati zemljo, ker so se že takrat pod vplivom ruske revolucije začele borbe kmetov za zemljo.

V veliki svetovni ekonomski krizi leta 1929 se je nakup zemlje po kmetih obdelovalcih nekoliko ustavil, ker niso imeli ljudje nobene možnosti, da bi se kje zaposlili, zasluzili denar in z njim kupovali zemljo. Mnogo malih novih posestnikov je v tej krizi propadlo, ker niso mogli več plačati dolžnih rat za kupljeno zemljo in ne prodajati pridelkov.

Pred krizo leta 1929 so kupili kmetje 23.583 hektarjev zemlje, v krizi so jo nekateri izgubili, tako da je padla površina malih novih kmetij na 21.083 hektarjev.

Po drugi svetovni vojski so se spet začele množiti majhne kmetije v Furlaniji. Kmetje so kupili od veleposestnikov 27.978 hektarjev zemlje, na katerih je živelo 23.945 malih kmetov. Veleposestniki so se v prvih poveljnih revolucionarnih letih bali, da bodo z agrarno reformo izgubili zemljo. Delavci-emigranti so v prvih poveljnih letih dobro zasluzili, ker je industrijska produkcija v zahodnih evropskih državah po petih letih vojske hitro naraščala, in so emigranti pošiljali domov velike rimesse.

V najnovejših zadnjih letih pa je spet začelo padati kupovanje zemlje po kme-

Nobeden izmed teh treh zakonov ne more reševati uspešno naših ekonomskih problemov, dokler bomo imeli tako razdrobljeno, polverizirano zemljo v tisoče, v desetstisoče parcel in parcelic.

Že desetletja so poskušali z različnimi postavami doseči da bi bila zemlja komasirana arondirana, toda ničesar niso dosegli. Zemljo so ljudje ravno tako v zadnjih letih kar naprej delili in delili.

Nekateri agronomski strokovnjaki predlagajo, da bi zemljo zadržno, kooperativno obdelovali. Ti strokovnjaki okoli agrarnega in gozdnega inšpektorata predlagajo, da bi poskušali tako kot so delali okoli Belluna, Bergama in drugod. Zemlja je ostala v privatni lasti, samo obdelovali so jo zadržno, korporativno.

Nastane pa vprašanje, kako prepričati našega malega kmeta, da bi privolil v družno obdelovanje. Neši ljudje so eni izmed najbolj individualistično razpoloženih kmetov. Vse kar so dosedaj bili pripravljeni delati skupaj, v kompaniji, v kooperaciji so zadržne mlekarne.

Očitno je, da z našo razdrobljeno, polverizirano zemljo ne bomo mogli:

1. moderno obdelovati zemljo tako, da bi bila rentabilna.
2. biti deležni beneficijev, ki jih dajejo razne postavbe o pomaganju hribovskih krajev, o pasivnih, depresivnih conah in o zelenem načrtu.
3. sploh obstati na tako mičenih posestvih.

ti, ker postaja kmetijstvo na malih posestvih nerentabilno in padajo cene kmečkih pridelkov.

Mi furlanski Slovenci smo prav tako kot Furlani odhajali na delo v tujino, ko je začela z letom 1870 velika emigracija. Odhajali smo na delo v kratke pokrajine avstro-ogrske monarhije, v Germanijo in v Severno Ameriko. Doma v Furlanski Sloveniji ni bilo zemlje na prodaj ali pa je bila po zelo visokih cenah.

Po prvi svetovni vojski smo se obrnili za emigrantsko delo v zahodne evropske države, ker je avstro-ogrska monarhija razpadla na več novih držav, v katerih ni bilo več takšnih prilik za zaslužek kot prej. Z rimessami so naši ljudje kupili nekaj zemlje v sosednjih furlanskih krajih v Furlaniji. Ker je fašizem omejeval emigriranje, so bili manjši zasluzki v tujini po letu 1933. Tisti naši ljudje, ki so odšli na delo v južno Ameriko in kasneje nekateri v Abesinijo, niso tam toliko zasluzili, da bi mogli kupovati zemljo v Furlaniji.

Po drugi svetovni vojski so odhajali naši delavci v zelo velikem številu v zahodno Evropo, zlasti v Belgijo, so tam dobro služili in s svojimi bogatimi rimessami kupili precej zemlje v Furlaniji.

Zadnja leta je prvotna konjunktura v obnovi Evrope in zlasti delo v premogovnih rudnikih minilo, ljudje manj zasluzijo, rimesse postajajo majhne, komaj za življenje družin, in zato ljudje kupujejo manj zemlje v Furlaniji. Zemlje v Furlaniji je zelo mnogo na prodaj in po nižjih cenah, ker so se furlanski emigrantski delavci začeli prej kot naši emigranti odpovedovati zemlji, jo prodajajo, ker se jim ne splača več jo obdelovati.

Tudi pred naše emigrante se nima bolj ostro postavlja vprašanje, ali naj bi garali in varčevali, da bi kupili zemljo v Furlaniji, ali pa naj bi se popolnoma predali emigrantskemu delu in postali stalni, permanentni industrijski delavci.

»Zena drži tri vogle pokonc«, pri nas bi pa lahko rekli, da jih drži vse štiri. Zene v Beneški Sloveniji morajo opravljati vsa najbolj naporna dela, ker so njihovi možje v tujini. Mladih žena je malo pri hiši, ker so odšle tudi te v svet in zato srečujemo po vaseh le zgane starike. Slika kaže 72 letno ženo iz Brda v Terski dolini, ki nosi na njo gnoj v košu.

»Il punto« o Slovencih

Ugledni italijanski politični tednik »Il Punto« je v svoji najnovejši številki objavil spomenico, ki so jo slovenski izvoljeni predstavniki na Tržaškem lani oktobra poslali takratnemu ministrskemu predsedniku Segniju. Pod naslovom »Slovenska manjšina v Italiji« list uvodoma poudarja, da je spomenica slovenskih predstavnikov ostala brez odgovora.

Vsi slovenski izvoljeni predstavniki na Tržaškem so ob petletnici londonskega sporazuma lani oktobra soglasno ugotovili, da nobena izmed določb posebnega statuta londonskega sporazuma še ni bila uresničena. S tem v zvezi so se s posebno spomenico obrnili na takratnega ministrskega predsednika Segnija in opozorili vlado na osnovna vprašanja tržaških Slovencev. Pismo slovenskih županov, občinskih in pokrajinskih svetovalec je izrazilo zahtevo slovenske manjšine, da obveznosti italijanske vlade iz londonskega sporazuma prenehajo biti mrtva točka.

Prepis spomenice, naslovljene na predsednika rimske vlade, so slovenski predstavniki istočasno izročili tudi generalnemu vladnemu komisarju dr. Palamari. Kakor omenjajo v krogi tukajšnje slovenske manjšine, na spomenico vse do danes niso prejeli odgovora. Razen tega poudarjajo, da se tudi nobeno izmed v spomenici navedenih neresenih vprašanj slovenske manjšine na Tržaškem v tem času ni premaknilo z mrtve točke.

Med tržaškimi Slovenci je spomenica tedaj naletela na velik odmev. Ocenili so jo kot nujno bilanco petletnega obdobja italijanske uprave na Tržaškem in kot upravičeno zahtevo za uresničenje še neizpolnjenih obveznosti do slovenskega življa v Italiji. V tržaških krogi slovenske manjšine se v zadnjem času pogosto slišijo zahteve, da bi slovenske politične skupine znova skupno nastopile za obrambo narodnostnih pravic.

Nedavni poskus bombnega napada na Glasbeno matico v Trstu je imel takoj svoj odmev tudi v tržaškem občinskem svetu. Na redni tedenski občinski seji je župan dr. Franzl ostro obsodil napad in izrazil zadovoljstvo, da je bil brez nevarnih posledic. V zvezi s takimi tie-

varnimi dejanji, kot je bil poskus napada na Glasbeno matico, dejanji, ki so dostikrat posledica pomanjkljive politično-moralne vzgoje mladine in netajnih lažnih nacionalističnih in rasističnih čustev, velja omeniti tukajšnjo otvoritev razstave o grozotah nacističnih uničevalnih taborišč. Razstavo, ki je vzbudila v Trstu veliko zanimanje, sta organizirali občinska in pokrajinska uprava kot eno izmed akcij za protifašistično vzgojo.

Gradiščanski Hrvati zahtevajo svoje šole

Glasilo gradiščanskih Hrvatov »Naš tajednik« v svojem zadnjem uvodnem članku ponovno zahteva od avstrijske vlade, naj s posebnim zakonom zagamči obstoj in razvoj hrvaških manjšinskih šol na Gradiščanskem, kakor to določa člen 7 državne pogodbe.

V zvezi s tem zahteva »Tajednik« izdelavo posebnega učnega načrta za hrvaške šole, prav tako pa tudi imenovanje stalnega šolskega nadzornišтва v Železnem, ki bo nadzoroval šole hrvaške manjšine. List končno poudarja, da je obstoj hrvaške narodnostne manjšine na Gradiščanskem tesno povezan s šolami v materinem jeziku.

Univerzitetni študentje iz Ljubljane med nami

Pred nedavnim je prišla na izlet v naše kraje skupina univerzitetnih študentov Instituta za slovansko filologijo ljubljanske univerze s svojimi profesorji, da so proučevali naše pesterne dialekte. Poleg Kanalske doline so si ogledali Režijo, Tersko in Krnahtsko dolino ter nekatere kraje v Nadiških dolinah. Izletniki pa so se zanimali tudi za zgodovino naših sosedov Furlanov in si ogledali v čedadskem muzeju zgodovinske zanimivosti Longobardov.

Naši ljudje so se zelo radi razgovarjali z njimi in v Logu pri Podbonescu, kjer so fužinali, so z njimi peli vesele narodne popevke. Kar prehitro je potekal čas in zapustiti so nas morali, kajti izletniški program jih peljal potem še v Goričko, Oglje (Aquila), Benetke in Trst.

IZ KARNAHTSKE DOLINE

Neme

Tele dni bojo začeli delati nov muost čez Karnahito. Djelo ne žej uzela u apalt impreza Conte si iz Buje, proget pa je naredu inženir Nigris. Ta muost u če beti širok 5 metru, naret pa u če beti u 4 mjeskih.

Tele dni je finiu kors todeskega jerika, ki ga je vodu prof. Cremmesi. Ob koncu so bli ežani, ki jih je usih 18 frekventatorju dobro uzdržalo.

Kandidati tega korsa so bli izključno mladi judje, ki no majó intencjon jeti u Germanijo na djelo. Ljeto to bi tjelo beti, de bi se taki korsi djelali še u drugih krajih, de bi bó olajšano živjenje našim emigrantom, kar no gredo u estero.

Viskorša

U njem tjeđu so umarle u Viskorši kar dvje ženě. Ugarla je Ana Levan - Pičar

To je edini most v Prosnidu, če ga lahko tako imenujemo, skozi katerega morajo hoditi domačini, če hočejo priti do svojega komunskega sedeža v Tipano. O tem naj bi seznanili prefekta, ko bo prišel prihodnji ponedeljek v naš komun

IZ SENTLENARSKE DOLINE

Ciesta v Pikon bo preca nareta

Vas Pikon, ki leži nad Cemurjem, in ki donas njema nobedne cjestne povezave z dolino, bo preca dobila ljeto cjesto. Z djelom so že začel pred parimi tjeđni u djela 30 djelavcu. Troštajo se, de bo cjesto nareta v parih mjeskih in bo dolga 3,5 Km. Stroške bo krila država na podlagi leca o pomoči gorskim krajem.

Tud cjesto, ki bo vezala Utano z Jagne-dom, bo preca začel djelati. Djelo so že dali u apalt imprezi Grimaz iz Fojde. Tisto djelo bo koštalo okuol 12 milijonov lir.

OB PRISOTNOSTI PROVINCIALNIH OBLASTI

100 premianih kmetov iz naših krajev

Ministrstvo za kmetijstvo (Ministero dell'Agricoltura), provincialna administracija in videmska »Cassa di Risparmio« so na X. konkursu premiali tud dosti naših kmetov iz gorskih kraju, zaki so postrojil ali na novo nardil hljeve ali gnojne jame. Preteklo nedeljo so v palači provincialne administracije ušafal premio telj iz naših kraju:

II. premio vsak po 100.000 lir sta ušafala Angel Špekona iz Črnega vrha (Podbonesec) in Ivan Sedola iz Platišč (Tipana).

III. premio 80.000 lir je ušafu Andrej Lavrenčič iz Črnega vrha (Podbonesec).

IV. premio vsak po 60.000 lir so ušafal: Anton Trušnjak iz Trušnjega (Dreka), Lina Černežac iz Čenebole (Fojda), Ivan Pec-Mandolin iz Podbrda (Brdo) in Tin Levan iz Brezij (Tipana).

V. premio vsak po 50.000 lir so ušafal Trakonja Aldo iz Čenebole, Zufferli Matija iz Rukina pri Grmeku, Cher Remo iz Brda v Terski dolini, Negro Romolo in Negro Angel iz Zavrha (komun Brdo), Novak Gino iz Plan di Topol (Brdo), Cencič Giobatta iz Črnega vrha, Medves Valentin iz Podvrsica pri Podbonescu, Sitar Dino iz Podbonesca, Tuomac Ivan iz Ronca, Ovinscak Danila iz Puoštaka, Bazzarro Jožef iz Tipane, Cormons Viktor iz Tipane, Tin Levan in Nardin Tomažin iz Brezij (Tipana).

VI. premio vsak 40.000 lir so ušafal Cencič Alojz iz Črnega vrha, Bledič Gino iz Kozice pri Sv. Lenartu, Kudrič Anton, Lukež Mašera, in Viktor Mašera iz Mašer v Sovodnji dolini, Bernjak Lovrenc in Drekonja Jožef iz Gnidovce (Srednje), Anton Predan iz Raven pri

po domače, stara 78 ljet an Blasutto Luigi - Močlarjeva po domače, stara 72 ljet. Naj jima bo lahka domača zemlja!

Tipana

Današnje živjenje zahteva, de se usa djelaj prej ki to more nardijo anu tuó to veja še za »rilario documentov«. U citadah, ki štejejo čentenarje mijarje judi, se otepi dokument u petih minutah, par nas pa, ki nas je le par mijarjeu judi, an še ti ne vsi par hiši, muoramo dostikrat čakati za »dno karto cjeu dan an še več. Zekuó itako zavlačevanje?

Hude ure v naših krajih

Profesorji geografije in meteorologi poznajo naše kraje, da so podvrženi poleti hudim nalivom. Ni leta, da ne bi imeli pri nas vsaj tri ali štiri hude ure, ko pada dež s tako silo, da hoče voda vse odnesti.

Naši hribi so po dolgi in široki italijanski ravnini prvi, ki ustaviyo oblake, ki prihajajo polni vode od morja. V naših bregih je bolj hladno kot v topli furlanski ravnini, in ko butnejo oblaki v naše bolj hladne berge, spustijo vso vodo, ki jo nosijo s seboj. Gozdov pri nas ni velikih, ker je že vse posekano, ampak samo tu pa tam raste kakšno grmovje ali pa prav mlad gozd. Voda, ki pada z vso silo, se nima kje ustaviti in dere v dolino ter nosi zemljo z naših njiv, razdere travnike in se nato še v dolini ustavi in pokrije vse uboge njive nasejene s sirkom. Imamo zato dvojno škodo: tisto v bregih, ker odnese zemljo in v ravnini pa od vode, ki se ne more odteči tako hitro in poplavi vse njive.

Tako je bilo tudi 10. junija. V občini

Dreka in Grmek je narasla voda postrgala vso zemljo, pod Ažlo pa se je rujava in gosta voda potokov Kozice in Erbeča, zllila v Aborno, da ni mogla hitro odtekati in poplavi ves raven svet pod sv. Lenartom. Šuder in voda sta takoj naredila milijonsko škodo na njivah, ker sta uničila sirk, zelenjavo, grah in vse drugo, kar je bilo na polju.

Taka ura zadene vsaj enkrat na leto ali eden ali drugi kraj naše države.

Imamo sicer postavu za plačilo odškodnine proti katastrofalnim nesrečam. Kaj pa je v očeh birokratov »katastrofalna naravna nesreča«? Takšna, da je najmanj pol milijarde škode in da še odnese hiše in ne samo zemljo.

Potrebno bi bilo: 1. da se še bolj hitro pogozduje (rimboschimento), 2. odškodnina prizadetim kmetom, ki jim pobere več ko trideset odstotkov pridelka. Če ne bodo pri sedanjih prilikah izgubili še tisti redki kmetje, ki pridno obdelujejo svoje njive, veselje do dela.

Sv. Peter Slovenov

Mali obmejni promet skuz obmejne bloke v naši daželi je nimar večji. Mjesca maja je bluó 630 prehodov več kot aprila in troštamo se, de bo sada v popletju še več movimenta. Zadnje čase vidimo v Nadiški dolini tud dosti juških ljudi, čemo' rejčt juških avtomobilov, ki parhajajo iz Jugoslavije in gredo potle dol po Italiji.

Mjesca maja je bluó takole gibanje skuz obmejne bloke: skuz Šupco 7862 prehodov (1636 iz italijanskega kraja in 6236 iz jugoslovanskega); skuz Učjo v komunu Reziya 557 prehodov (289 iz italijanskega kraja in 268 iz jugoslovanskega); skuz Most na Nadiži 1344 prehodov (106 iz italijanskega kraja in 1238 iz jugoslovanskega); skuz Polavo pri Čepatiščih 646 prehodov (164 iz italijanskega kraja in 482 iz jugoslovanskega); skuz Solarje pri Dreki 994 prehodov (326 iz italijanskega kraja in 668 iz jugoslovanskega); skuz Klinac 1032 prehodov (492 iz italijanskega kraja in 540 iz jugoslovanskega); skuz sezonski blok Boketa pri Topolovem je bilo 58 prehodov iz jugoslovanskega kraja; skuz Robedišče je bilo 1145 prehodov (44 iz italijanskega kraja in 1101 iz jugoslovanskega); skuz Hum pa je bilo 74 prehodov iz italijanskega kraja; vsega skupaj je bilo skuzi vse bloke 13.966 prehodov.

Štupca

Pretekli tjeđan si je uzel živjenje 45 ljetni Jožef Hrast. Mož se je zdèu družini zadnje dni razburjen, a nobedan ni uzel tega za serio. Kar so šle žena in hči v senik, so ga zagledale obješenega na tram. Poklicale so judi, ki so hitro prerzale vrv, a mu niso mogli več pomagat, zaki je biu že mrtu. Ranki zapuša ženo in tri otroke.

Špinjon

Par nas imamo še nimar navado, de strejamo kar je vaški senjen ali ob drugih tajšnih prilikah. Preteklo nedeljo je bil senjen in so tud strejal, a zaključil se je žalostno. Med drugimi, ki so strejal, je bil tud 57 ljetni Jožef Kručil in tega je zajel ogenj v glavo. Zavoj ran, ki jih je ušafu po obrazu, so ga muorali pejati v špital.

Gorenji Mersin

V starosti 85 ljet je umru Jožef Zorza, Muhorač po domače. Pravili so mu tud Pico, zaki je nosiu karakteristično brado »pizzzo«. Ranki Jožef je bil zlo poznan po vsej Nadiški dolini, ker je bil po poklicu fotograf. Vsi ljudje so se radi hodil k nje-

mu fotografirat, zaki je znóu dobro djelat svoj meštir in je nimar kajšno zabavno povjedu ljudem, de so pozabili na težko živjenje. V prostem cajtu je kljub visoki starosti zlo rad prebjeru žornalje, posebno »Matajura«, na katjerem je bil vseskozi abonan.

Ob težki izgubi drugega rankega izrekamo vsej žlahti naše sožalje!

IZ SOVODENJSKE DOLINE

Hočemo biti tratani vsi enako

Venčpart ljudi našega komuna ni kontenta odkar so zvezdali, de so nekatjeri komunski možje proponil, de bi asfaltirali cjesto v Čepatiščih. Ljudje godrnjajo, zaki vjedo, de bi muoru bit denar, ki ga dajejo komunu za javna djela, razdeljen enakomerno med vse vasi in de imajo preferenco tiste, ki so ble narbuj oškodovane zavoj hudih ur. Jeronišče in Strmica na primer imajo zlo slabo cjesto, zaki je že več ljet nobedan ne postroja, čeglih bi bla ta cjesto narbuj potrebna skrbnega postrojenja, zaki leži u tajšnem kraju, de ob dežju voda kar dere po njej.

Jal bi, de naj bo za Čepatišče zaenkrat zadost, zaki tle se je v zadnjih ljetih že dost nardilo, sada naj bi paršle na vrsto še druge buj zapuščene vasi, zaki tud te plačujuje »stassea« dnako visoke kot v Čepatiščih. Tistih milijonov lir, ki so bli dani za postrojit cjesto, naj bi se zatuó razdelilo med vse vasi. Naj bi »responsabili« pomislili tud na tuó, de je vas Barca, ki leži visoko v brjegu, še brez cjesto. Naj se začne torej djelati to cjesto preden se misli na asfaltiranje v Čepatiščih.

Matajur

Pred dnevi je umrla Terezija Gorenščak - Pinkova mama po domače, stara 82 ljet. Na pogreb so paršli tud njeni sinovi, ki djelajo v Belgiji in Franciji. Uboja žena si je zadnje cajte nimar željela videt zbrane še enkrat okuoli sebe vse svoje sinove, a ker ti živijo daleč od duoma, se ji ta želja ni mogla izpuniti. Naj ji bo lahka domača zemlja!

Sovodnje

Ljudska hiša (Case popolari), ki ima dve stanovanji, je nareta. Provincialni oficij za djelo je razpisu konkurs in tisti, ki se interesirajo za dobit hišo, naj se obrnejo za informacije na komunski »Ufficio

Kravar

Umru je Anton Kjačić (Kocu po domače) star 57 ljet. Zarušča ženo in dva sina, ta oženjena. Zlahti drugega rankega Antona izrekamo naše sožalje!

Sv. Pavel pri Srednjem

Ni dougo od tega, de so začel djelati tisti kos cjesto, ki gre od britofa in cjerkve prout glavni cjesti. Tisto cjesto je zlo korlo nardit, zaki je težavno prenašat mrtve na britof po ozki poti, ki vodi tja. Tisto djelo bojo nardil s fiondi, ki jih je dau na razpolago »ante di Economia Montana«.

Oblica - Ravne

Pretekli tjeđan je paršla nad naše vasi huda ora, ki nam je nardila česti škodo. Dež je iu ku iz kangle in zdjelo se je, de bo voda odnesla še hiše. Utargalo se je nih 50 plazov in računajo, de je bilo več taužentov kubičnih metro zemje odnesenih v dolino. Tud iz njiv, ki leže po brjegah, je voda odnesla vso rodovitno zemjo s pardjelki vred. Zavoj hude ure so naši kumeti utarpjel več milijonu lir škode.

Troštamo se, de nam bojo paršle na pomuč autorita in nam pomagali v tej ali oni formi. Ker je biu skoraj ves letošnji pardjelek uničen bi bilo glih, de bi nas oprostil za to ljeto plačevanja dajil, saj pravzaprav jih ne vjemó s čim plačati.

IZ POD KOLOVRATA

Zavrt pri Dreki

Te dni smo zvezdali, de je juška zemlja pogoltnila še »nega našega človeka«. V Belgiji je umru zavoj silikoze 56 ljetni Anton Guš iz naše vasi, ki je djelu več ljet v tamkajšnji karbonovih minjerah. Tam si je nakopu minatorsko boljezen, za katjero je tud umru. Nekaj ljet je uživu penzion na malem posestvu, ki si ga je kupil v Belgiji in nimar se je troštu, de se mu bo zdravje obarnilo na buojše in de bo paršu pogledat domačo vas. Vse njegove progete je prekrizala smrt, ki ga je spravila v prezgodnji grob. Ranki zapuša ženo in otroke, katjerim izrekamo naše sožalje!

Brdo pri Grmeku

Vsi naši ljudje so naravno zelo inteligentni. Toga kaj jim pomaga vsa naravna bistra pamet, če pa nimajo na razpolago dobrih šol. Iz profesionalne šole v Špetru je mladi Aldo Marinič iz Dolnjega Brda pri Grmeku pokazal koliko strokovnjakov bi imeli, ako bi le imeli dobre šole. V Špetru je bil na »gari« za zidarje narboljši, poslali ga bodo v Rim in še naprej, če bo tam zmagal. Koliko Mariničev bi imeli pri nas, če bi imeli dovolj dobrih elementarnih in profesionalnih šol. Tako pa imamo edino profesionalno šolo v Špetru. Marinič je eden in mu vsi čestitamo k uspehu. Lahko pa bi imeli v vseh meštirjih in raznih solah nekaj sto puobov ali Marinič, ker so vsi naši ljudje zelo inteligentni. Tisoče naših ljudi je propadlo do sedaj na težkem delu in dobilo razne bolezni. Zločin je proti našemu ljudstvu, da mu ne dajo dobrih šol. Slaba šola je jetika, tuberkuloza za dobro in naravno inteligentno ljudstvo, kot je naše.

Iz naše novejšje zgodovine Reki, pregovori, uganke

Pred petdesetimi leti je v zimi 1910-1911 mladi duhovnik Josip Skur pomagal našim ljudem ustanoviti v Klodiču ljudsko hranilnico in posojilnico. Na dolgo in široko so razpravljali, kakšna naj bo hranilnica in kako naj deluje. Na predlog duhovnika Skura so sklenili, naj se uraduje, govori in piše v italijanski in tudi v slovenščini, ker je ta jezik vlagatelj in dolžnikov. Začasni odbor je razposlal po vaseh okoli Klodiča okrožnico, v kateri je bilo rečeno, da se bo poleg italijanske uporabljal tudi slovenščina. Zato poziva okrožnica vse ljudi po nadiških dolinah, naj se vpišejo v hranilnico.

Kot tolikokrat poprej in tolikokrat kasneje so se nekateri italijanski nacionalistični krogi razburili in začeli v lokalnem listu »Patria del Friuli« strupeno gonjo proti hranilnici in proti vsemu, kar je slovenskega v naših krajih. Odrekali so Slovincem pravico do lastnega jezika v cerkvi, v šoli, v lastnih organizacijah. Takratni laški nacionalizem je bil tako strupen, da ni dopuščal nobene drugega jezika v Italiji kot italijanskega.

Naši ljudje se pa tega besnega napada niso ustrašili, ker so vedeli, da je tak napad krivičen in da imajo kot Slovinci pravico do uporabe svojega jezika v javnem življenju. Nekdo je poslal iz Klodiča dopis v »Riečki Novi list« na Rijeku, v katerem je ugotovil pravico furlanskih Slovincov do obstoja in rabe svojega materinskega jezika. »Riečki Novi list« je objavil dopis iz Klodiča dne 12. III. 1911 št. 61. Na prošnjo dopisnika je poslal še v Klodič deset izvodov članka.

Na Reki so seveda članek brali, nekdo ga je prevedel v italijansko in ga poslal v Rim velikemu italijanskemu dnevniku »Giornale d'Italia«. Vloga »Giornale d'Italia« v italijanskem nacionalističnem in kasneje fašističnem ter po zadnji vojski spet nacionalističnem gibanju Italije je poznana. Zato je list aprila 1911 napisal dolg članek, v katerem je napadal poskus navadne kmečke hranilnice. V slovenskem uradovanju nameravane hranilnice v Klodiču, je »Giornale d'Italia« po takratni politični modi videl panslavistično nevarnost v tem, da se pozivajo Slovinci, naj ostanejo verni svojemu materinemu slovenskemu jeziku, naj ostanejo Slovinci.

Seveda so še razni drugi italijanski listi posnemali napad proti Slovincem v Furlanski Sloveniji. Med njimi je po svojem drugače demokratičnem stališču in svoji vodilni pomembnosti v italijanskem tisku napisal članek o nesrečni hranilnici v Klodiču z vsemi pogubnimi posledicami za obstoj in enotnost italijanske države še milanski »Il Secolo« z dne 13. VII. 1911. Veliki članek pod naslovom »Slavia Italiana« je vseboval dopis iz Cedada o hranilnici in o dopisu v »Rieckem Novem listu«, dalje da dobro napreduje italijanizacija Furlanske Slovenije, ker morajo otroci slovenskih družin v Slaviji italijani obiskovati le italijanske šole. Z veseljem ugotavlja pri tem »Il Secolo«, da nosijo že nekateri kraji s slovenskim prebivalstvom italijanska topografična imena.

Komaj štiri leta za temi krivičnimi in nepoštenimi napadi v navedenih velikih

italijanskih listih je izbruhnila vojna med Italijo in Avstrijo. »Vsi v Italiji vedo, kako so se obnesli v krvavi preizkušnji člani začasnega pripravljalnega odbora hranilnice v Klodiču: Bojevali so se po vseh hribih proti avstrijski vojaščini in tudi proti avstrijskim Slovanom, ki so bili mobilizirani v avstrijski vojski. Nekateri so padli, nekateri so bili ranjeni in nekateri odlikovani. Ljudje znajo povedati, da je bilo ravno med tistimi, ki so napadali zavedne Slovence in dobre državljane, precej imboškato in še kaj hujšega.

V drugi svetovni vojski se je ta žalostna komedija ponovila. Napadali so naše zavedne Slovence pred in med fašizmom, ko je pa šlo za krvavo preskušnjo so šli naši zavedni Slovinci na vse fronte in ko je bilo treba reševati Italijo pred fašizmom in nacizmom, so spet zavedni Slovinci Furlanske Slovenije vzeli puško v roke in po grmovju okoli domačih vasi prelivali kri za novo Italijo. Kaj bi govorili pa o tistih, ki so nas med dvema vojskama napadali. Bolj sramotno kot so se oni, se ni nobeden v zgodovini naših krajev poskril po najboljši skrivnih luknjah.

Objavili smo napade iz leta 1911 v pouk ne samo našim ljudem ampak tudi vsej poštenosti in demokratični italijanski javnosti. Koliko časopisnih viharjev je doživelo naše ljudstvo v Furlanski Sloveniji v zadnjih sto letih: Začelo se je že koj z letom 1866 in se nadaljevalo v krajših in daljših razdobjih vse do

današnjega dne. Ni ga italijanskega lista še tako vplivnega, demokratičnega ali pa nacionalističnega, ki se ne bi kdaj v svoji zgodovini na široko razpisal o nas. Po navadi zmeraj netočno, napačno in več ali manj strupeno. Mi to po tako dolgi skušnji sedaj bolj razumemo te nepojmljive napade. V mladi Združeni Italiji skoraj ni bilo gibanja, ki ne bi bilo vsaj deloma okuženo z nacionalističnim gibanjem. Vsi, listi in italijanske stranke, so plačevale svoj davek nacionalizmu, veseli zaradi osvoboditve in združitve, pijani nacionalističnih fraz in patosa. Fašizem je le z manj pameti in z večjo nekulturnostjo nadaljeval tradicijo predfašistične, meščanske Italije. Razna socialistična gibanja ob koncu devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja so s svojimi stališči o internacionalistični povezavi socialističnih gibanj v svetu vsaj dopuščala možnost, da obstoje tudi druge skupine državljanov, ki niso italijanske narodnosti, ki ne uporabljajo doma italijanskega jezika, a so vendarle italijanski državljani, ki imajo iste pravice glede svojega materinskega jezika kot Italijani.

Ker poznamo strahotno nacionalistično navlako učnih knjig in programov v italijanskih šolah vseh vrst, ne moremo biti optimisti, da se ne bi napadi prejšnjih iz komaj preteklega desetletja nadaljevali. Mnogo se je izboljšalo, in priznajmo, drugačen veter veje v Evropi in po vseh drugih kontinentih.

SLOVENSKI ZBOR V VIDMU

Tudi mi bi radi poslušali slovenski zbor

Končno smo dočakali, da je nastopil tudi v Vidmu slovenski pevski zbor. Zadnje dni letošnjega maja je na tekmovalno pevskih zborov, ki ga je priredila RAI (Radio Audizioni Italiane) v spomin A. Illersberga med 23 zbori nastopil tudi slovenski tržaški mešani zbor »Jacobus Galus« pod vodstvom prof. Ubalda Vrabca.

Pel je najprej G.P. Palestini »Nessuno visse giammai più di me« nato pa starega slovenskega komponista Jacobusa Gallusa »Petelina: »Ecce quomodo moritur iustus«, dalje »Christum natum« in še »Ave Maria«. Po teh latinskih verskih pesmih je zbor zapel še tri jugoslovanske pesmi: »Veter« od Vrabca, »Lan« od Lajevca in »Skoči kolo« od Papandopula.

Slovenski tržaški zbor je ne samo dosegel prvo mesto v svoji kategoriji A za klasične kompozicije, ampak je navdušil videmsko publiko, ker je pač, kot je pisal glasbeni kritik »Messaggero Veneto«, pustil za sabo vse ostale zборе.

Mi Slovinci iz Furlanije dobro vemo, da se s slovenskimi zbori ne morejo zlepa meriti zbori drugih sosednjih narodov. Saj še mi pogosto boljše kot bližnji Furlani, ki imajo nekaj dobrih pevskih zborov, mi smo pa brez dirigentov, brez pevskih društev in kar zapojemo, zapojemo po tem kar smo se naučili od starih ali pa po radiu. Nam je pač kot vsem drugim Slovincem prirojen naravni dar, da znamo v zboru lepo peti. Kaj bi šele bilo, ako bi imeli dirigente in ako bi smeli se v mi-

ru učiti pesmi! Upamo, da bo do tega prišlo in da nam bodo v tem pomagali tržaški in goriški Slovinci.

Skoda, da niso po naših vaseh vedeli, da bo pelo v Vidmu 23 zborov in med njimi en slovenski. Prav gotovo bi jih prišlo iz naših vasi več ljudi, ki radi slovensko pesem poslušajo. Tako pa se nas je zbralo na koncertu samo nekaj slovenskih ljudi, ki živijo v Vidmu.

Kar ni bilo slabo, pa je to, da se je sploh pelo slovenski v Vidmu. Čemu ne bi pel neki slovenski zbor v kakšnem kraju Furlanske Slovenije?

Pel naj bi slovenske, furlanske, italijanske in še kakšno latinsko pesem. Saj vsak količjak dober slovenski zbor zna peti v treh ali še več jezikih. Dvoran res nimamo ali pa so zelo majhne. Pel bi pa lahko na odprtem na kakšnem dvorišču. Ljudi je sicer zdaj poleti malo pri nas ali nekaj ljudi pa je le doma, ki bi se kakšno nedeležo v juliju in avgustu nabrali iz raznih vasi skupaj.

JABOLKO

(Češka Narodna)

Sem deklica mlada,
jem jabolka rada,
če očka jih kupi
in mamca olup.

Jazbec se obrne šele o svečnici, če je dobro vreme, drugače še spi naprej.

Če je na svečnico oblačno, se kravje zjedi iz jasi postelje; če je jasno, pa je zjedi treba še shraniti.

Če je o svetem Martinu jasno, je drva treba samo sekati; če je oblačno, jih je treba pristaviti, da se bodo videla iz snega.

Kjer je kad, je še nimer kaj jat (govoriti).

Vsak grm ima svojo senco.

Nesreča pride ko smrt.

Kadar je zvečer velika rosa, je kmalu dež.

Kadar kokoš krelj, napoveduje še veliko vročino.

Kadar poletje potegne krivac, bo vedrno.

Kadar pozim potegne krivac, bo padu snieg.

Kar čuješ dol s ceste, bo jugasto an daž.

Kadar ima Matajur klabuk, bo daž.

Kadar poliete kakuoša krelj, bo daž al huda ura.

Če so jasne svete noči, bojo jasni kašti.

Če so svete noči jasne, bo sušano lieto; če so oblačne, bo dažouno.

Če na velik petak gre daž, bo sušano lieto; če je vedro, bo venčpart dažovno lieto.

Kaki dnuovi od Božiča do sv. Treh kraju, taki miesci u liete.

Za svet Mohor če se uran skrije tu sierak, pride pod kaman.

Če je za sveto Uršolo liepa ura, je dobra jesen; usaka gospodinja navodno porača (pripravi) stejo.

Če na velik četrtak je lepuo vreme, de se cerkveni tavajuči lepuo usušo, bo lepuo za vratnino sušit.

Prvi grum u liete, s tistim krajem, ki grmi, s tistim krajan bo tukla tuča.

Prvikrat ki grmi u liete, mož naj pluje u takuin, žena pa u borseto, de na prmanjkažo soudi.

Kadar je vieter u dolini, u goric ga nie; če pa gul' u goric, u dolin je mier-

nuo an gorkuo.

Kadar je velik mraz, ne more bit snega; kadar pa se uda, ga paj Buog da, Češ viedet, kada bo dost daža? Kadar so magle obiešene ku varcè.

Če je jasno na svečnico, uou lačan, mož sit.

Svet Blaž ga gaz'.

Kadar lastovke zjutraj pojo, tisti dan je lep.

»Vstani gor!« zvrholijo in ljudi na vse zgoda budiojo.

Kadar za Sv. Donatom duhtor poje, pride kmalu veter. Duhtor voha vreme.

Če petelin poje izven svoje ure, to je ob devetih ali desetih zvečer, se vreme spremeni.

Kadar bele vrane (domače) kreljo (krakajo), bo gotovo dež.

Čuk — čuk, pravi sam sebi, da je čuk.

V Melini (Forame) pri Ahtnu otroci pojejo:

Ciri biri bin, sem lonce ubila.

Ciri biri bin, sem spe(t) kupila.

I, u

tičicam »pupus«.

Sonce gre za goru.

Marijana gre po vodu,

Meneget kuha meštu (gost močnik),

Mela se je spekla za kreštu (greben).

Petelin pjeu,

skoči na dreu,

skoči na jasen,

Buoh te razjasen!

(Platišče)

Sveta Barburu,

ta zad Matajura,

gorenje nebo,

Buoh, dajte vedro'!

(Črni vrh)

»Lepo nevesto pejemo,

lepega zlodja vlečemo«.

(Podutanska)

Ljepa ma Marica,

ljepa ki si ti,

parnesi nam piti,

fin ki čemo mi.

(Iz Viskorše)

PLATIŠČE V TIPANSKEM KOMUNU

Več kot polovico hiš te prijazne vasi, ki leži v neposredni bližini meje, nedaleč od izvira Nadiže in nekateri že v razpadajočem stanju, ker so vsi odšli v emigracijo. V zadnjem desetletju se je izselilo za stalno v inozemstvo nad polovico prebivalstva. Doma so ostali otroci, starčki in pohabljeni ljudje.

LJUDSKE PRIPOVEDKE IZ BENESKE SLOVENIJE

Rezijanski divji mož

V starih časih je živel v Reziji mož. Velik in kosmat je bil, da je bilo grdo. Govoril ni, samo z rokami je lomil. Gori na neki planini, koder so imeli šupe sena, je prebival.

Nekoč je neka mati doli v vasi rekla dvema hčer-kama:

»Sena nam je zmanjkalo. Vzemita koše in pojdiva gor v planino po mrvo!«

Čečici sta vzeli koše in šli. Prideta v Pusti gozd. Videta, da se iz šupe kadi. Začudita se, kdo neki bi zdaj bil v seniku na planini. Vrata so bila zaprta in nikogar ni bilo videti in ne slišati. Počasi in previdno odpreta duri na šupi. Zamrmita: v senu je bil ogenj in nad njim velik kotel. V kotlu se je kuhala cela ovca. Kaj bi to bilo? Čigava je žival in kdo jo kuha?

Tisti hip pride divji mož. Mladi čečici s košem na rami se prestrašita in hočeta zakričati in uiti, ali divji mož, ki sta se mu čečici dopadli, naredi prijazen obraz in lju-beznivo razširi roke v pozdrav. Nič žalega jima sprva noče storiti. Kar zadovoljen je, da sta prišli in še celo pobo-žati ju hoče po rdečih ličkah. Ko pa divji mož zapre vrata, obide čečici groza. Kaj bo, kaj bo? Kako bi ušli?

Divji mož je odstavil kotel, vzel dve leseni skledici

in vanju vlij mastno juho in je v juho vrgel še velik kos mesa. Ponudil jima je skledici. Ker ni bilo ne žlice ne vilic ne noža, je napravil z rokami znamenje, naj juho popijeta in meso kar z zobmi potrgata. Sam se je pa lotil kotla. Popil je iz njega vročo mastno juho in pričel obirati meso. Deklici sta si mežiknili, da mu bosta ušli, vendar ne s silo. Zakaj s silo bi ničesar ne opravili. Odložita koše in sedeta na seno, kakor da hočeta ostati pri njem. Celo ležišče si začneta pripravljati. Divji mož je bil zadovoljen. Vstal je od kotla, v katerega je bil nametal obrane kosti, jima z znamenji dal vedeti, da spet pojde ven iskati drugo žrtev, drugo ovco. Zaloputnil je vrata za sabo, vendar jih ni zaklenil, in šel. Čečici sta medtem naglo vstali z ležišča, pustili koše v šupi in pri vratih vlekli na ušesa, kod in kam gre. Ko divjega moža ni bilo več čuti, sta planili iz šupe, hoteč uiti. Toda divji mož je bil zviti. Računal je tako: ali mi uideta zdaj takoj, ali pa res pri meni ostaneta. Ko je bil stopil iz šupe, se je že z drugim grmom skril in počakal. Čečici sta bili preveč neučakani in sta prehitro in preglasno planili iz šupe. Hiteli sta brez košev po planini, kar sta mogli, ali divji mož ju je zapazil in se spustil za njima v dir. Ko ju je že dohajal, sta naglo spremenili smer in krenili v goro, češ v strmini orjaku ne bo mogoče tako naglo, ne bo ju mogel dohiteti.

Toda divji mož je napel vse sile. Vedel je, da ga živ človeški krst ne sme spoznati, ker bi ga sicer izdal in ga bodo potem prišli ljudje lovit in ubiti.

Deklici sta tekli navkreber kot srni, toda nenadoma

začno eni moči pešati in obnemore. Divji mož jo dohiti, pograbi in zaduši. Vendar se divji mož pri tem toliko zamudi, da mu druga uide v goro in po drugi strani pridrsi domov, vsa zbegana in upehana. Doma zmore samo toliko besed, da je gori v planini divji mož, ki je tekkel za njima, dohitel sestrico in da je revica obupno rjula, ko jo je divji mož zagrabil s strašnimi rokami.

Vsi Rezijani so se dvignili. Se iz Moznice so poklicali lovce na pomoč. Vse črno je bilo moških, ki so s sekirami in kosami, vilami in dolgimi noži od vseh strani hiteli v planino. Divji mož je zapazil, da mu huda prede. Naglo je pobral svoj hotel in utekel v višje gore.

Rezijani so obkolili ves Pusti gozd, pretaknili vse šupe, ali divjega moža ni bilo več. Le okrvavljeno obletko mrtve deklice so našli, njeno blede glavico ter obrane bele kosti. Z žalostjo so dekličine ostanke zložili v ostavljene dekliške koške. Iz borovcev so naredili in prepletli nosila in iz vitke smrečice so napravili križ. Solze so zalivala oči možem, ko so nesli nizdol nesrečno čečico.

BENESKI DIVJI MOŽ

Na Gradcu nad Mjersinom je živel divji mož. V hosti je imel svoj dom. Iz gozda je hodil pravit ljudem, kdaj bo lepo vreme in kdaj dež. Učil je tudi ljudi, kako naj orjejo. Se celo kakšno vrbje naj si režejo in kako vežejo, da bo oje pri vozu trdnije privezano in bo bolj gotovo držalo. Večkrat se je čul iz hoste njegov poziv:

»Ui, ui, baroviko, da bo stanovitno!«

Pa se je zgodilo, da je pri Jerebu v Gorenji vasi neka

Nekaj o lestvah

V naših krajih se dostikrat dogajajo nesreče zaradi nepravilno napravljenih ali pa nepravilno postavljenih lestev (lesnic). Zato si zapomnite tole:

Klini pri lestvah morajo biti iz dovolj močnega, zdravega lesa ter med seboj trdno povezani. Starih in že trhljeh lestev ne uporabljajmo, ampak jih razsekajte in pokurite, lestve pa napravimo nove. Namesto posameznih zlomljenih klinov ne smemo pribijati na lestvine navadnih letev, ki se radi zlomijo ali pa odtrgajo, temveč je treba vdlati nove močne kline. Klini na lestvici se ne smejo vrteti ali dati premikati sem in tja. Na spodnjem koncu naj bodo lestve priostrene; za uporabo na trdnih tleh (les, beton, suha zemlja) pa tudi okovane z ostrimi konicami, da ne morejo spodrsniti.

Lestev ne prislanjamo k vejam, ki niso zadost močne. Mnogi so si že polomili noge, roke ali celo hrbtenico, ker niso na to dovolj pazili. Najbolj varno je prisloniti lestev, ki nima opore, to je, ki ni samostojna, k deblu. Zelo dolgi

lestev ni priporočljivo postavljati močno poševno, ampak kolikor se da pokonci. Če pa jih moramo postaviti poševno, jih moramo podpreti z oporami, da se ne zibljejo in ne zlomijo, kadar hodimo po njih. Povezovati več lestev, da dobimo daljšo, je zelo nevarno, če pa v sili moramo povezati dve lestvi skupaj, jih moramo zelo dobro povezati.

Preden stopimo na lestev se prepričamo, če dobro stoji in če je zavarovana pred spodrsnjem. Po lestvah hodimo samo tako, da smo z obrazom in ne s hrbtom obrnjeni proti njej. Samostojne lestve morajo biti zavarovane z verigo ali s kakšno drugo dobro vezjo, da se ne razkrajajo.

Prva pomoč pri nezgodah

OHRANI MIR! Preden pomagaš, ugotovi vzrok in vrsto poškodbe. Prenagljeno lahko povzroči škodo. Pri vseh nevarnih primerih kliči takoj zdravnika.

ZASTRUPLJENJA: Kadar nastopi zastrupljenje, ker je bil strup pojejen, je treba najprej izzvati bruhanje, tako da ščegetamo goltanec. Za ublažitev delovanja strupa dajmo zastrupljencu velike kvantitete tekočine, vode s primesanimi beljakovinami, mleka ali pa natrijev bikarbonat, žgano magnezijo, živalsko oglje (več žlic). Če je zastrupljenec nezavesten, mu ne smemo vlivati v usta tekočine ali zdravil, da se ne zadušil.

Če smo se zastrupili z zaščitnimi sredstvi za škropljenje rastlin, prenehajmo takoj z delom. Ako je ponesrečenec zelo slabo, ga prenesimo na čist zrak, mu slečimo obleko in čevlje ter odpnemo ovrtnik. Pokličimo takoj zdravnika.

Pri zastrupitvi s **SVINCENIM** ali **APNENIM ARZENATOM** pospešimo bruhanje. Bolnik naj pije toplo sladko mleko pomešano z jajčnim beljakom. Za ojačanje srca dajmo prave kave ali čaja. Bolniku grejmo noge.

Pri zastrupitvi z **NIKOTINSKIMI PRIPRAVKI** pospešimo bruhanje in izpirajmo želodec. Vsekih 5 minut naj bolnik popije 5-10 kapljic jodove tinkture na pol litra vode ali pa mu dajmo prave kave ali čaja. V težjem primeru pomagajmo z umetnim dihanjem in pokličimo zdravnika.

Pri zastrupitvi z **BAKROVIMI SOLMI** izzovimo bruhanje in šele po bruhanju dajmo mleka.

Če smo se zastrupili s **FOSFORJEM** ne pijmo mleka.

Pri zastrupitvi z **BARIJEVIMI** spojinami (z barijevim kloridom ali barijevim nitratom) izzovimo bruhanje, uživajmo živalsko oglje ali žgano magnezijo z dosti mleka.

Zastrupljencu, ki je popil **KISLINO**, dajmo dosti mlačne vode, mleka ali limonade. Zastrupljencu z **LIZOLOM** ne dajmo vode, ampak beljakovin (albumine), olja ali masla. Zastrupljencu z

GOBAMI dajmo ricinusovo olje, črne kave in led na glavo. Zastrupljenca s **PLINI** (gas) polijmo s hladno vodo in nudimo umetno dihanje (respirazione artificiale). Odprimo okna. Pri gorljivih plinih nobene odprte luči!

OPEKLINE: Ne devajmo na opečeno mesto hladne vode. Opečeno mesto potresimo z moko, s sodo bikarbono (bikarbonato di sodio) in dajmo obkladke (impacchi) z lanenim oljem. Ne odpirajmo mehurjev. Pri večjih opeklinah ne dajmo nikakega povoja, ampak telo samo zavarujemo pred izgubo toplote. Pokličimo zdravnika ali poskrbimo za prevoz v bolnico.

PRELOM KOSTI: Zavežimo odprte rane. Zelo previdno podložimo deščico ali karton. Zlomljeni del dvignimo.

KRVAVITEV: Vsako krvavenje ustavimo, kolikor mogoče hitro. Stisnimo krvavečo žilo nad mestom iz katerega krvavi, ne dotikajmo se rane in ne umivajmo je z vodo. Ne uporabljajmo vate, ampak tampon.

(Nadaljevanje sledi)

Kako rabimo trokar

Zaradi nepazljivosti napade v teh mesecih marsikatero žival napenjanje. Če ni mogoče poklicati takoj živinozdravnika (veterinarja), naj živinorejec pokliče kakšnega izkušenega moža in če tudi takega ni v vasi, naj si pomaga sam: seveda s trokarjem, ki ne bi smel manjkati pri nobenem skrbnem živinorejcu.

Kaj je trokar? To je malo bodalce, ki je v posebni nožnici. Ta je odprta na obeh koncih in bodalce sega skozi nožnico.

Trokar rabimo takole: Na levi živalski lakotnici — približno sredi med zadnjim rebrom in kolkom — odstranimo dlako za približno en desetlirski novček (moneta da 10 lire). Z levo držimo trokar (z nožnico vred) narahlo na koži,

nakar z desnico udarimo po trokarjevu ročaju, tako da se celi trokar do ročaja zarije skozi kožo. Takoj nato vlečemo bodalce polagoma iz nožnice, ki ostane na svojem mestu, popolnoma ne smemo izvleči bodalca iz nožnice, ker bi v tem primeru nabrati plini — ki so uržuh napenjanja — prehitro uhajali in bi to bilo za žival škodljivo. Če je napenjanje ponehalo, pustimo trokar vseeno kakih pol ure v lakotnici, nato ga pa izvlečemo z nožnico vred in rano razkužimo z jodovo tinkturo.

Razume se, da mora biti trokar vedno čist in dizinficiran, na noben način ne sme biti rjast. Najbolje pa je, da preprečite napenjanje, kar se pravi: ne dajati živini rosne ali ugrete trave.

RAJSKA GOSPA

(Viskorško narečje)

Tu v Viskorše ta par Teru te bla huda pešta. Dosti judi te vmarlo. Kumij so delali bare (krste). Judje so vijali roke v ajer (zrak). Majden nje vjedu, ka b' muoru narest. Na ččica, Lucija, je gonila past ovce na visokó oro (goro). Neki dan njej se perkazala Marija an je jala:

»Bježi dou u vas an rec' juden, če čejó, da bo finila pešta, muorajo narest cerku an jo klicat sveta Trojica! Če ne, ne bo maj finila pešta!«

Ččica je jala, de ji ne bojo vervali. Marija je rešpondala (odgovorila):

»Da t' bojo vervali, ložim mojo nogo na kamen, da se bo vidla moja štanperija!«

Ččica je jala, de ne bojo hteli pridet judje gledat u oru. Zatuó, je jala, naj pride buj blizu vasi. Marija an ččica so šle do vasi. Kada so prišle blizu tele vasi, se je Marija stavla an jala:

»Jist ne muorem iti buj naprej ku tle. Bom naredila tle šenjo (znamenje) gor na dan kamen an okou kamenja no čjo rasti ne ljepe rože, ki to jih ne bo nikamer na svjetu kompanjeh (podobnih).«

Kuž Marija jala te bešjedé, je nje bluo več videt'.

Ččica je pogledala tišti kamen an je vidla, da sej pozna gor štanperija Marije an ruoka. Ma okou kamenja so rastle ljepe rože. Ččica je šla domu an te je povedla tou, k' je Marija jala.

Osipanje

Osipanje je zelo važno delo. Rastlina ima v prisuti zemlji dobro oporo. Iz prisutih stebelc poženejo nove korenine, zato sprejema več hrane. Prisut krompir razvije več gomoljev (krompirjev), ki so debelejši. Med prisutimi rastlinami so večji in manjši jarki, v katere se posebno v bregovitih legah nabira deževnica, ki napoji zemljo v globini.

Osipavamo navadno po dežju, vendar mora biti zemlja dovolj osušena, da se ne sprijema skupaj. Pri osipanju obujemo rastline kolikor mogoče visoko od vseh strani, ne smemo pa zasuti listov. Osipamo zelje, krompir, fižol, grah, bob in por. Spomladi osipamo tudi radič in regrat, da se listi obele in izgube nekoliko trdote in grenkobe. Te rastline obujemo popolnoma, torej tudi liste. Pred osipanjem je treba rastline okopati in zemljo očistiti plevela.

Če toča poškoduje vinograd

Tudi s tem mora računati vinogradnik. V takem primeru mora takoj po toči napraviti načrt dela in ga tudi začeti takoj izvajati.

Takoj je treba pripraviti raztopino modre galice za škropljenje, drugi pa morajo s škarkami v vinograd. Odstraniti je treba vse polomljene in nalomljene poganjke in vse raztrgane liste. Kar pa je toča odbila in kar smo porezali, ne smemo puščati na tleh, ampak moramo spraviti v koše in odnesti iz vinograda, ker drugače bi se lahko razvila huda peronospora. Takoj za rezači pa mora iti škropilnica in nekaj ur po toči morajo biti trte (vinike) že poškropljene.

Če bi bila toča posebno huda in bi odbila večino mladih poganjkov, bi bilo potrebno trte skoraj obrezati kot v zimskem času. Pri tem delu moramo skrbeti predvsem za les naprej. Če bi bila toča junija meseca, potem ni posebne skrbi za les za naprej, ker trta zopet požene. Drugače pa je, če bi bila toča pozneje in bi mladi les več ne dozorel. V takem primeru se lahko manj odreže, zato pa je treba bolj skrbno poškropiti celo trto.

MUHE NA GNOJISCU

Največ muh se zaredi v hlevskem gnoju in potem na gnojiščih in zato jih je treba tukaj uničiti. To dosežemo z apnenim cianamidom (calcio-cianamide) na tole vižo: Hlevski gnoj razprostremo po gnojišču v ne preveč debelih plasteh (okoli 20 cm debelih). Po vsaki plasti gnoja raztrosimo prav malo apnenega cianamida in poškropimo z vodo. Ta raztopina, ki je zelo jedka (močna), uniči vse ličinke muh. Istočasno pa se obogati hlevski gnoj z dušikom, ki je najbolj dragocena hrana za rastline.

GNOJ IN GNOJNICA

Kar je suša, posebno v poletnih mesecih, je gnoj na marsikakšem gnojišču slamat in izsušen. Razume se, da ne bo gnoj na tak način dobro zorel in da ne bo dosti vreden. Vse drugače pa je z gnojem, če ga polivate z gnojnico.

Če je kakšen večji naliv ali če dalj časa dežuje, opazimo marsikje, da so gnojne jame preveč polne in da se gnoj

nica odteka in se izgublja brez vsake koristi. Ali ne bi lahko pravočasno razvozili gnojnico po koruzi, po krompirju, ali po travniku? Kompost je zelo koristen gnoj in bi si ga moral pripraviti vsak kmet.

NE DRŽITE KISA V KLETI

Ne držite kisa v kleti posebno ne v toplih, poletnih mesecih. Zaradi visoke toplote se kisove kvasnice hitro razmnožujejo, okužijo zrak, posodo in orodje ter jih je pozneje zelo težko uničiti. Če imate v kleti tudi vino, potem pa kisa sploh ne smete držati v istem prostoru.

PO KOŠNJI NA TRAVNIKE KALIJEVO SOL

Pametno gospodarjenje z gnojili je pokazalo, da je pravilno dajati na travnike kalijevo sol v dveh odmerkih in to prvega v pozni jeseni ali zgodaj spomladi in drugega po prvi košnji, ne pa dajati samo v jeseni ali samo spomladi. Če travnik, ki ga večkrat kosimo, dobi vso kalijevo sol naenkrat, ga seveda več porabi (ponuca) trava prve košnje in zato ga ima trava druge košnje premalo. Če pa trosimo kalijevo sol v jeseni in po prvi košnji, so jo deležne tudi trave druge košnje.

Gnojenje travnikov v dveh odmerkih (jeseni in po prvi košnji) priporočamo predvsem na revni zemlji, ki jo je treba s kalijem močno gnojiti (300 - 1000 kg na ha). Z rednim in stalnim gnojenjem si dobre trave in detelje toliko opomorejo, da prerastejo lačne trave.

Seveda, da samo gnojenje s kalijevo soljo še ni vse. Potrebno je polno gnojenje s kalijevo soljo z dodatkom vseh drugih gnojil.

CEPITE VRTNICE

Od sedaj pa vse do septembra meseca lahko cepite vrtnice (rose). Zgodaj cepljene bodo letos pognale, pozno cepljene pa drugo leto. Cepite v oko. Šipka in divjih vrtnic je pri nas dosti. Kako lepe so hiše, kjer cvetijo vrtnice. Ob lepem cvetu pozabite še na druge skrbi.

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Reg. Videmske sodnje št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

žena zjutraj kuhala kosilo. Postavila ga je ven na dvorišče, da bi se zunaj pokuhalo. Divjemu možu je kuha od daleč zadišala in se je tiho priplazil k hiši ter kosilo odnesel.

Opoldne je gospodar prišel z dela domov h kosilu. Obeda ni bilo. »Kje je kosilo?« Žena mu je potožila, da je skuhala kosilo, ga postavila na dvor, a je skrivši prišel divji mož in ga odnesel. Gospodar se je raztogotil in je sklenil, da se bo nad divjim možem maščeval. Ženi je naročil, naj drugi dan kosilo spet postavi na dvorišče, on pa bo s sekiro divjega moža počakal za vrati.

In res, drugi dan se je kosilo spet vablivo kadilo na dvorišču. Divjemu možu so se vnovič pocedile slinice in se je spet tiho priplazil k gorkemu kosilu. Že ga je hotel pograbiti, tedaj pa pridrvi izza vrat gospodar Jereb in divjega moža s sekiro tako močno kresne v nogo, da se mu brž kri pocedi. Divji mož se je le s težavo oteel. Tekel je v hosto z ranjeno nogo in jokal in jokal. Za sabo je puščal veliko krvavo sled.

Globoko sredi gozda, kjer je imel divji mož v leseni bajti svojo družino, divjo ženo in divje otroke, so ob neutolažljivem joku divjega moža onemele vse živali. Zakaj tudi divja žena in divji otroci so zavekali in zaplakali ob nesrečnem, ranjenem očetu.

Divja žena je zajadikovala:

»Saj sem ti že čisto rekla: »Ne hodi iz gozda! Pusti krščanske ljudi v selih in na polju! Kaj se brigaš zanje! Naj jedo oni svoje, mi bomo pa svoje!«

Od tistih dob ni nihče več videl mlersinskega divjega moža.

OFFICINE Ercole Martini

UDINE
Via Cisis
telef. 43-86

Attrezzature
per latterie